

СВІТІЛЬНИК
НЕУРАСЯМІ

ПАМ'ЯТІ
ІВАНА
ДИПІ

ДРУКОВАНО ПЯТЬСОТ НУМЕРОВАНИХ
ПРИМІРНИКІВ.

ч. 27.

Друкарня В-ва „ЧОРНОМОР“.
Каліш. Табор інтернованих №10.

1924.

У. Липа.

[Автограф Д-ра Ів. Липи.]

СВІТИЛЬНИК НЕУГАСИМИЙ.

горах тихих стремлять високі сосни непорушно, а серед гір блищить долина, зрошена срібисто, хвилюються горби з хрестами, і серед них сяє рівно до зоряних небес склепіння блакитний полумінь...

СВІТИЛЬНИЧЕ НЕУГАСИМИЙ!

Тихо ступають людські стопи в тій долині, там слово людське — глибоке, дороги вказані далеко. Глядіть в освітлені шляхи, що вирости із чинів сміливих і вірних:

— ВІЧНО Є

Життя соняшне, вільне й переможне.

Чуєш лагідний сколих нив, невпиане стугоніння морського прибою, дібров солодкомовність, — то воно!

— ВІЧНО Є

душа, що бореться за соняшне, вільне й переможне життя.

Бачиш радісні сплески дитячих долонь, поранене, скривавлене лице воїна, тужливу випростованість старечу, — то вона!

— ВІЧНО Є

поміч тим душам, що боряться за соняшне, вільне і переможне життя. Се—Ти, .

СВІТИЛЬНИЧЕ НЕУГАСИМИЙ!

Схили свою голову, прохожаний, перед огнем, що запалений у сколихах нив, у стугонінню прибою і говорливости діброви, що горить для тебе, радісна дитино, для тебе, скривавлений жорстокостю борче, для тебе, випростований безсилку, що горить для Тебе, Світла людино!

У горах тихиїх могутньо стали сосни, розіслана долина величаво, молитву грають зорі угорі, і світиш Ти, що виріс із життя предивного, преясного й нового,

СВІТИЛЬНИЧЕ НЕУГАСИМИЙ!

ЖИТТЯ, ЯК КАЗКА

(1865—1923)

ут споконвіків жили мої предки. Високі й ставні, сміливі й моторні. Гордо дивилися на мінливе небо, ловили очима безмірні (й обрїй, раніш од усіх бачили, як сходить сонце. Шанували, мов святиню ліси й води, сонце красне і води далекі». [Так минали століття].

Предки Івана Липи!.. Воїни старокиївських часів із могутніми плечами й добрими світлими очима, воїни що мідяними щитами зустрічали грецький огонь і злобні стріли, стоючи на човнах, а течія несла їх ближче й ближче до зляканого, ворожого міста, селяне, що, рівномірно ступаючи за плугом, не змигнувши, гляділи в глибінь ще незораного степу, козаки стальовогруді у барвистих жупанах, у барвистих ділах, козаки, що тримали свій час, як коня, навзаводи, жінки веселі, моторні, уперті в здобуванні свого щастя, сповнені любовю до потомних родин, і, нарешті, осадчі Диких Полей, де дзвенить залізо умаленьких хатках по балках, де людина легко і певно іде наперед, бо в ній искряться соки вічно кипучої землі.

Ось вони люде країни, що все готова до бою із свігом дикости, що довкола; що творить життя поривами, і смуткує в своїй перемозі, бачучи ще досі не подолані обрїї.

Тепер благословення Їм!

Благословення їм, що незвісні, але сповиті близькістю таємною, незримим але сильним свесю присутністю, неіснуючим тепер, але більш діяльним і могутнім ніж ми самі.

Благословення Їм, ушляхотненим, за те, що дали нам Івана Липу!

Предки Івана Липи походили з Полтавщини, яко осадчі, перейшли на Херсонщину. Знаємо про їх участь у повстанню Мазепи, (з матернього боку).

Мати його, Анна з роду Житецьких, мала кілька доньок і одинака-сина. Всі її діти унаслідували багато з її характеру, а, навіть, зовнішні риси сеї повної, стрункої блакитноокої постати. Схильність до систематизації й порядку, що виявляється переважно в людей певних себе і своєї будучини, невсипуща жвавість, що надає безперестанне побудження доколішньому, тверда, горда, і практична воля—такі були визначніші риси її характеру.

Найшляхотніша любов, що каже іншому: „О, стань кращим од себе—я ж дам тобі все що можу, крові моя!“, любов батьків творила зміст її життя. В останні роки кволе існування Анни Липи підтримувала тільки надія побачитися з сином, що був для неї всім. Вона вмерла, не побачивши його.

Батьки Івана Липи перенеслися з Херсонщини до Криму в місто Керч.

Керч... Привітна її півмісяшна затока. Біленькі, червоні, руді хатки позбігались до Камінної пристані і виглядають фелюки й баржеси з Азовщини, з Трапезунту, з самого Царьгороду.

Он направо в провінціяльній повазі під-

носься Митниця, єдиний палац у Керчі, он гімназія мужеська, інститут шляхтянок, кілька церков. Одна стара грецька, де так часто співав малий Івась, майже вросла в землю, і ви спускаєтесь до неї, немов у льох, під грізними поглядами аскетичних ікон. Дві кам'яні вази коло входу до церкви завжди стоять наповнені цілющою водою, і тремтячі руки темних зволожують водою очі, а шепіт їх уривчастий: — Господи, Господи поможи прозріти!

Довгі підмурря пристані веселі жвавостею тих, що на них знаходяться: холонокровних Греків, клопотливих Вірменів, впертих Курдів, добродушних Татарів, володарно простих Турків—матросів, купців, рибалок.

І скрізь проходить новий господарь Криму, — велетень селянин із блакитними очима, церою коліру ясної цегли і спокійним незадуманим кроком.

А над пристанею крики дітей, що купаються, тужливих чайок, соняшних стріл і морського дзеркала!

Мармуровими сходами піднісся музей—храм, де все тяжке, утидливе, камінне. Стовпи гранітні, жорстоко прості баби з курганів, блискучі статуї. Вище музею стала капличка темна і печальна. Стала і дивиться на місто, на протоку, на дві України. А вище неї хребет Митридата.

Митридат... Гора рівна, продовгаста, зловісна. Трони на ній од невідомих невідомим. Ніде ні деревця. Глянеш і видно багато. Два моря, Керчеська тіщина. Тамань і Крим. Море Чорне блискуче, жорстоке, тяжкохвильне — близько, і море Азовське тремтливе перлиться в імлі далекій. На північ мерехтять білі стіни

й вежі Енікале — дорога до Азовщини; на південь — дорога до Криму послалася серед могил скитських і безгайних долин солоних. А на сході притаїлася лиса понура Тамань, витягнула руку до Ак-Буруна тай назад, а моря шумно й з'єдалися,

Там ступали малі ніжки Івася, білоголового, присадкуватого веселого хлопчика. Ніхто не вмів ліпше за нього перейти колесом через уличку, стаючи то на руки то на ноги, ніхто не міг довше за нього зістатися в зеленій глибині моря, набравши повітря в молоді міцні груди, і ні з ким так не любили розмовляти сиві мовчазні дідусі, що пізнали всю мудрість життя, і тільки ввечері виходили з хат посидіти на лавах та поглядіти на зорі безсмертні й море розлегле.

„Море, Митридат і школа зовсім задовольняли тодішнє моє життя. В морі ловили рибу, купалися, їздили човнами, на Митридаті воювали, грали в гилки, в кочеки, в школі училися, учили, співали і робили всякі збитки...

Звитяєство і завзяття — було першою одзнакою нашого школярського життя. Робили всякі злочинства й кривди людям не з злої волі, не з корисних цілей, а просто з потреби проявити один перед одним геройські вчинки...

Війни, але великі, де брало участь сотні хлопців, навіть, парубків веліся на горі Митридаті що неділі...

Крови було багато скрізь і чим її було більш, тим сама війна була цікавіша... До героїв, як своїх так і з противної сторони, всі ми, дрібнота, ставилися з великою повагою і кожен мав за найбільше щастя виконати яке б не було їхнє доручення...

Я жив безжурним, широким дитячим життям, цілком самостійним. Ніяка мораль мене не торкнулася, окрім хіба тої міщанської родинної, яку я завжди благословляю. Ті родинні основи, можливо, спасли мене від життєвого бруду і в свій час повели на інший шлях“...(Як я вчився).

II

Івась кінчив церковно-парафіяльну школу при грецькій церкві, яко один з перших учнів. У тій школі він здобув собі глибоке знання сучасної невогрецької мови і здібність до керування наукою слабших учнів. Далі гімназія — мрія його і матері!

Майже в першій же році він уже частинно заробляє на себе лекціями. Дух матері завжди з ним, як символ тої благословенної міщанської моралі, що створила могутню будівлю вселюдської працьовитости і спільної поруки, овіяну здоровлям. Ще не одну дивну будівлю збудує в культурах світу ця щоденна, проста праця, ця небалакуча, твереза думка і засоромить не одну претензійну людську історію!

Коли Івась був у п'ятій класі, сталося родинне свято: з землянки родина Лип перейшла до власного невеличкого будиночку. Там був покоїк для молодого гімназіста; вікна того покою гляділи на море.

Море! Величне чудо, сон, що цвіте грядями синіх васильків, безмежність, що розкрилася, як царь-птах. Море було свідком багатьох буйних хвилин життя Івана Липи,—і в останніх своїх годинах він рвався до свого старого друга.

Керченська гімназія із нудними педантами, що спали на лекціях, мало звертаючи уваги на молоді особистості, або захоплювалися своєю ролею смирителів звіринця, знаючи для учнів тільки: „Вісекайт і вігоняйт!“, з вихованцями і вайлуватими М'шами, галасливими Петями, зухвалими Ст'юпами, що дуже любли спорт і нена-

виділ гімназіяльний примус (а разом і науку),—це все не полонило Івася: він був студентом у гімназії.

Хоч не треба забувати, що ця гімназія все дала великомисльних Желябова, Біберфала, що там були гуртки повні любови до поривистої думки і прекрасного чину,—і до світанку засижувався Івась над Спенсером, Міртовим, „Русскою Мисл'ю” із друзями на розмові, що була, мов весняні сліпі дощі, вся у золоті і надії.

Вальс в Інституті шляхтанок не раз заставляв грати серце білявого гімназистика, він почував себе надзвичайно мужньо, коли десь у казеннім саду, або на цвинтарі, де стояв такий гарний пам'ятник Ніні Гейман, голівка його „Канєрки” схилилась йому на плече, тоді він сміливо дивився в зближені очі і в будучність, писав вірші в альбом панянкам і підписувався „Hannot”.

Із своїм другом, Хшановським, вибирався в море. Старий смаглявий і лукаво мудрий грек, Барба, вірив обом приятелям і, поснідавши з ними парою сальників, або гарячих чебуреків, віддавав їм на цілий день вітрильку шалюпу для веселої гри з гарячим вітром, солоними хвилями і молодим поривним забагом.

По укінченню гімназії друзі обійшли пішки цілий Крим. Варили рибу в Отузі, купалися в Феодосії, мовчки стали в передгенуезькій капличці в Судаку, в Байдарських воріт над безсонністю моря зустрічали схід сонця, в кокетній Ялті пили пахучі вина, слухали дзвони водограйні Бахчисарая; бачив юнаків і бутний Севастополь, і гіркий Сизаш. Короткі ночі перебували в татарських наметах, а в медом струїстях днях усе нові образи дзвінкабарвного краю і лагідних людей виростали перед ними, як райдуги.

В р. 1888 юнак покинув родинне гніздо з його працьовитістю, внутрішньою дисципліною і пошаною до предківських звичаїв і вступив до харківського університету.

Харків, що вічно протирає сонні очі, сидючи край припалої порохом, битої дороги, був одним із культурних центрів України. Чим же була тоді Україна? За лінива ще, навіть, уявити собі свою підданчість.

Тут було темно й вохко і в цій вохкій темряві одні почали втрачати зірський, тоді як другі, навпаки, стали прозорливішими і помітили, що вічно перед ними маячить якась Чорна Мара, дихає на них тьмою та холодом, морочить їх, водить по темному царству“... (Чорна Мара).

Хто не став перед обличчям Чорної Мари в іменню України?

Татарія. Татарія, що оселилася в нашій землі віддавна, що входить уже в душі Українців, нелюдяна, полохлива, підла, що сіє зневіру, а жне неволю. Татарія, царство нетерпимих і нерішучих, удень—ситих, балакучих пустельників, у вечері - темних, немовних убивць, гнобителів рідного і підніжків ворожого.

Як же назовуть їх правдиві нащадки одвертої світломисльної Русі? Через постаті віків, через голови поколінь тяжко промовить до них, що захочуть увійти до палаців Будучини, велика Русь: „Татарія, звідки прийшли до нас твої слуги? Не знаємо їх, безбатчанки бо суть!“

„Треба сказати тепер, що робила молодь 80-х років. Українська молодь це були тоді „хохли“, „малороси“.

По всіх університетських містах України

закладалися кружки—Українські Громади, де гуртувалися люде ріжних напрямків. Краще сказати, це були просто землячества. Існували вони напів офіційно. Найбільша програма діяльності була в поширенні легальних книжок у народі як українських, так і російських; далі театральні вистави, хори, студенські бібліотеки, а все разом—напів свідомий етнографічний націоналізм. (Промова в Р. Р. з 10 III, 1921).

Молодий студент, перебуваючи в такому оточенню, чує неспокій. Він ще з Керчі знав напам'ять Енеїду, убирався в народне, ходив на побутові песи, і тепер йому цього за мало. Він ходить на всі українофільські зібрання, купує кожну українську книжку, задумується над сталевими словами давніх пісень, не вважаючи на книги своїх ліпших товаришів толстовців і землевольців. Невиразна в'яла форма тодішнього українства зневажала його, сильного. Невже ж це виразники великого народу, що владно вбив свій стяг серед гірських хребтів, у диких полях, над бурхливими морями?

Народ, що в незапам'ятні, в незнані віки міг посісти таку родючу землю, може найбагатшу в світі, той народ чогось вартий, бо не святе небо се йому дарувало, а було здобуте жорстокою боротьбою, сміливістю, однозтайністю... Кожний народ, се—овоч своєї землі. Яка сила землі, така сила й народу. Народ, що за одно століття вдвічі помножується, народ, що старанно плекає в своїх недрах геніяльність, що береже її стихійно в своїй скарбниці до слушного часу,—той народ колись стане проводирем світа... (Кара).

Перед очима юнацькими замерехтіли леза шабель, захованих у сумирних житах і пше-

ницях, а глянув він довкола—сірість, убожество душ, гірше як злочин.

Українофіли були найосвіченіші представники нашої нації, однак не тільки в собі, але в своїх дітях витравили все українське, все народне.

Вони дуже прислужилися російській нації і літературі. Із катедр шкільних і університетських виховували виключно в російській культурі цілі покоління.

Чесні і чисті, вони любили свій народ, а працювали для чужого. Се може бути тільки тоді, коли не вірити в його духові сили, в його творчість.

Не вірючи в воскресення свого народу, українофіли пристосувалися до культури російської, з нею зріднилися тай сповідували „Єдину, ведлиму Росію“... „Правда, деякі з українофілів розуміли нелогічність і ненормальність такого стану й через те найбільш талановиті почали отдавати свої творчі сили для Українського народу... Ми їх знаємо: це Старицький, Кониський, Лисенко, Олена Пчілка, Драгоманів і інші“. (Промова в Р. Р. з 10-III, 1921).

Тоді вперше в своїх нових часах Україна дістала гідних висловників своєї волі до боротьби— „Братерство Тарасівців“.

Одним із чотирьох його діяльних основоположників був Іван Липа.

„На Шевченківських Роковинах, що тут у нас обходилися вчисто в засіданні. Ради Республіки, я сказав промову про Тарасівців.

Братерство Тарасівців—це перша українська таємна організація надніпрянців, в якій я брав діяльну участь і про яку я знаю, мабуть найбільше за всіх колишніх членів Братерства Тарасівців.

Вона не була розкрита російськими жандармами, хоч іє мало з Тарасівців сиділо в тюрмі, і до цього часу майже ніхто й нічого про Тарасівців не знає". (Лист до В. Гнатюка з 19-III, 1921).

„Літом, в самому початку 90-х років Полтавське губерніяльче земство зарядило перепись рухомого майна по всій Полтавщині. Цю роботу було доручено відомому статистику Олександрову Русову. Він, як один із кращих українофілів-радикалів, старався запросити на ту роботу молодь, здебільшого україн фільську.

І от зїхалось до Полтави до 50 душ такої молоді з ріжних університетських міст. Працюючи, молодь знайомилась між собою, поділилась думками, розбивалась на відповідні гуртки. Тут же склався гурток з чотирьох душ, що став од решти цілком окремо.

Ці молоді люде не пристали ні до українофілів, ні до инших течій, а заснували осібне ядро і називали себе „свідомими Українцями“...

При переїзді з Кременчука до Ромен, цей гурток використав пару вільних днів і поїхав Дніпрєм на могилу Тараса Шевченка.

Тут в присутности духа нашого національного генія, що вітав над святим для кожного Українця місцем, прийшла думка заснувати першу українську таємну організацію і назвати її „Тарасівцями“.

Молодь дала на могилі Тараса клятву не зраджувати Україні, і все життя оддати їй—і з тим одїхала...

Од Ромен недалеко лежить затишне містечко Глинськ. У тому містечку ця молодь, цей маленький гурток, між працею й одпочинком виробив свій статут і програм...

Основні точки програму були: національно-політичне і соціальне визволення України...

Справа національна полягала коротко в слідуєчому: Ми, свідомі Українці, рішучо й на завжди пориваємо звязок з українофілами. Ми, свідомі Українці, 'оддаємо всі наші сили на творення української культури, на національно-політичне визволення поневоленого українського народу. Ми вживаємо тільки українську мову. Ми працюємо тільки для українського народу. Ми мусимо агітувати за наші думки, переводячи в життя, між иншим, і тим, що кожен повинен на протязі року вивчити грамоті по українському не менше двох неграмотних, освідомити й придбати не менше двох членів для нашої організації.

Але „Святая Святих“ для Тарасівців це була самостійна Україна. Іншої України ніхто з Тарасівців собі не уявляв“. (Промова в Р. Р. з 10-III, 1921).

Вражає шляхотність того націоналізму Тарасівців, висловленого в шкільній програмі, що був написаний в первісному вигляді студентом Липою, а потім доповнений иншими Тарасівцями.

„Яко космофіли, що любимо усіх людей і бажаємо усій людскости однаково добра і широкої волі, ми повинні бути націоналами, бо того вимагає від нас моральне почуття наше. Ми повинні віддати усі свої сили на те, щоб визволити свою націю з того гнету, в якому вона зараз перебуває і дати задля користи людскости ще одну вільну духом одилицю“. (Profession de foi молодих Українців. Правда 1893, IV).

Ця в утішная краса Братерства, і сильна

воля його засновників привабила туди багато українських творчих душ. Пригадаймо хоч кількох з них! Борис Грінченко, Михайло Коцюбинський, Микола Бороний, Володимир Самійленко, Микола Міхновський, Мусій Кононенко...

Тарасівці мали свої гуртки в Полтаві, Чернигові, Києві, Одесі і інших містах.

На рік 1893 припадає розцвіт Братерства, але далі відкриття жандармами транспортування Тарасівцями нелегальних українських книжок зі Львова до Харкова, стамувало діяльність братчиків. Хоч завдяки вмілому керовництву нічого не було відкрито, багато Тарасівців попало до тюрми і з них найдовше (13 місяців) перебув там спокійний і стриманий студент Липа.

Тюрма з її вістоті речі мізерними карательними засобами, з її самопоглиблюючим впливом загартувала його на завжди для боротьби за свій край і свою індивідуальність. „Я скінчив середню й вищу школу, казав часто Леван Липа, але найвищу освіту дістав у тюрмі“.

Швидко потім він кінчає лікарський відділ університету і яко лікар, працює спершу в Полтавським а потім в Ананевським земстві. Іде в народ, упиваючись життям і упиваючи життя довкола себе.

Його любов до людей світиться рівним світлом досягноти, його віра в прекрасну Націю і в прекрасний Всесвіт зміцнюється на ціле життя, а пізнання дрібниць життєвих призвичаює до гострого вглядання в доколiшне і створює вміння серед усіх маячiнь буденщини вибрати простий розумний і плідний шлях.

Тоді-ж він дає найсубтельніший вираз тої повнозвучної гармонійности, що звемо душею

— стає мистцем, стає письменником. Як юнак-в'язень, що дивлючись з вежі на болото довкола, „лиш блакить небесну і сонце і зорі любує на блискучій як дзеркало воді, в тихій трясовині“. (Жах).

Перший твір його [„Нові царські самодури“. Народ 1890ч. 24] не був літературним, це був протест проти несправедливості. Далі його творчість поглиблюється, розширюється. Мише поезії, казки, оповідання, спомини. В 1902р. з'являється „Чужа жінка“, кунштовна психологічна новела, його улюблений рід творчості. Писав до 13ХІ 1923, — т р и д ц я т ь т р и р о к и писала нещоденна людина! Творила казку життя.

„Поки буде на світі казка, поти варто й жити. Учора була мрія, а сьогодні дійсність. Живе життя, живе, як казка“!

„Художня література дає життя людині. За браком життя реального можна жити в сфері ідей, образів і подій художника. Літературний твір, як і сон, часто бувають постільки реальні, що можна думати, що то життя реальне.“

„Журнали, навіть, газети, взагалі література — це та ниточка, що зв'язує одиницю з цілим народом. Коли на протязі літ нарід читає своїх письменників, він виробляє одностайні, однодушні ідеали. Складає Н а ц і ю“. (Мої думки.)

З думками про перебудову життя, з мислями й образами, що зродилися в гіркій боротьбі із супротивниками не тільки сильними, але часто й брудними, з прозьбами, питаннями, цілою істотою зверталася людина до оточення — чи ж одгукнувся хто на її боротьбу, її заклики?

Деж той читач, той громадянин? Майже ніколи ніхто. Замість прихильности, підтримки, помічі — мовчанка.

О, честь тобі, українське громадянство! Ти завжди було відкликальне на творчі голоси Нації, благословення твоїх найкращих синів усе було над тобою, подяку за увагу й зичливість що дня складають тобі твої вмерлі і вміраючі брц! Радість охоплює того, хто бачать тебе, збіровий інтелекте, що завжди йдеш шляхами віри й мужчости з умислом гордим і вольним, не схиляючись перед хамською примитивністю, ненавидячи кокетерію повій... О честь тобі українське громадянство з обох боків Збруча, з обох боків Дніпра, з одною й другого берега Чорного моря!

В р. 1902 переїздить Іван Липа на роздоріжжя культур, на розтоки народів, до Одеси і там перебуває до, 1. I. 1919.

Міліонная таверно, що блищити проти сонця шахівницею своїх лідних улиць і площ, ухо твоїх стацій чує далекий скрип возів із зерном, а твій білий маяк заглядає струнко за солодкі хвилі Мармари! Суть елевагори, прицмокуючи, збіжжя пишногрудого Півдня, різко свистять паравози, і все нова ласкава сирена волів-пароплавів відповідає їм.

Одесо! наспівуєш кружкі кайрські мельодії, зориш на перські ниви, пеш з голяндськими морцями, жартуєш з паничкуватими японцями, але завжди — над Тобою велетенські постаті тих, перших смаглявих степовиків із Січі, що тільки на скелях надбережних натягнули поводи своїм змиляним коням, питаючи очима в моря дальшої дороги.

В Одесі життя Івана Липи зацвітає дивними садами.

Він знайшов себе. Знайшов у частих мандрівках по Україні (Чернігів, Катеринославщина, Херсонщина, Полтавщина, Крим, Кубань, Галичина, Буковина), у денній і нічній праці серед народу й для нього, у пізнанню особистостей творчих і сильних, у тюремній самотності, у неустаннім упертім виховуванню себе самого. Тепер—праця. Праця над довоколішнім для майбутнього, над людьми — для людства, над народом — для Нації.

На його дорогу вступ є інша людина і з нею він іде радісно далі. Іван Липа одружується з Марією з Шепелів-Шепеленків. Він до останніх днів дарує їй великою любов'ю, і найкращий твір Івана Липи — „Острови Самотности“ — присвячений Марії Липи.

В тій великій його праці громадській, науковій, літературній, господарській, що прийшла до нього, вона, його дружина „не тільки поділяла працю, а й життям своїм доводила, що справді вона пересвідчена й натхнена людина“.

(Утома).

Одеське громадянство, чи тому, що знаходилося в найрухливішому місті України, чи тому, що його створив Південь, місце, куди перебувається центр економічної і політичної сили України, завжди відзначалося своєю енергією, скупченістю і працьовитістю. Обопільна пошана панувала в громадських стосунках, а зоровий оптимізм прикрашував кожну громадську працю. Видатні й культурні люде; як др. І. Луценко, сен. С. Шелухин, М. Комаров, мін. Климович завжди були вельми шановані і серед неукраїнських громадянств. Др. Іван Липа мав серед тих людей своє видатне місце, завжди готовий допомогти рідній справі і грішми („Чи ба-

гато людині треба"? як часто казав сам про себе), і працюю, оскільки це йому дозволяло його лікування.

А на полі лікарському праці було досить! Перейшовши з передмістя Одеси, Романівки, до Дальняка під Одесою, він будує там кількобудинкову велику лічницю, уряджує трьохдесятинний великий сад з басинами, де пливають риби, з альтанами, клумбами, городом і висипаним курганом, щоб оглядати це все. Знає там кожну дрібницю, кожен кущик, кожне дерево. У тій лічниці приймає він розгублених хорих, розлютованих бійкою ранених, умираючих, або тільки зляканих,—і кожному дає пораду. Бо він відбув велику практику в земських лікарнях, студіючи хворости в своїх шпиталях, ніколи не одмовляючись поїхати до хорого, ніколи не здригнувшись передлюдською засліпленістю і звірчостю. Лікар людяний і талановитий, він здобуває славу, перейшовши потім до самої Одеси, і там має широку практику.

Його енергійного, синьоокого, з лехким, як пух, золотистими зачісаним вгору волоссям з невеличкою борідкою, яку він носив ще з часів захоплення Тарасівців зовнішністю „дядьків“, його знають люди на Україні. Перед випуском свого першого збірника до нього приїздить О. Олесь, перебуває короткий час побратим, М. Вороний, що присвятив йому свого часу поему „Євшан Зілля“, заглядають до привітних покоїв Липи, Г. Хоткевич, Г. Чупрянка, О. Маковей, і багато діячів і письменників з усієї України. Іван Липа їздить із дружиною знов до Галичини й Буковини. Видає брошури Б. Грінченка; пізнавши творчу особистість передчасно загиблого О. Плюща видає два томи його

го творів на свій кошт під фірмою Одеської Літературної Спілки (основники: М. Вороний, Ів. Липа, С. Шелухин).

Надходить революція 1905р; в Одеському громадянстві збільшився обсяг будівничої праці. Скрізь було чути тверезе слово, і скрізь було видно розважне діло Івана Львовича Липи.

У „Літ.-Наук. Вистнику“, а потім „Укр. Хаті“ з'являються його, переважно філософського змісту, новели, оповіді, поезії в прозі, а також розвідки й рецензії.

В 1913р. з'являється його повість „Нові Хрести“, одна з найстиглиших і сильних українських повістей. Основана на тлі стосунків темного оточення до жертвенної праці його кращих людей.

Тоді й Іван Липа утворює у нас майже незнаний рід національних казок. Володимир Самійленко, пишучи про них зауважує:

„Казки мають високі прикмети ідейности й краси що до форми. Вони обвіяні чарами щиро народнього духа, і повні поезії. Стиль у автора простий, кольоритний. Треба ще піднести велику вчлість, з якою автор використав елементи чисто народньої творчости... Казки ці, як звичайно всі гарні казки, однаково придатні як дітям, так і дорослим“.

В той же час творить він, єдині в українській літературі, космічні казки-поєми, як „Колесо Життя“, „Дух Всесвіту“ і т. д.

Чому казка, висловниця неускладненого і епічного способу думання, захопила лірика естета, Івана Липу? Бо ніщо, може, так яскраво не виявляє внутрішню рівновагу багатой особистости, як казка. У всіх св їх кипучих починаннях, у всіх ріжнородностях своєї мислі посідав

він рівновагу. Ту рівновагу, яку може посідати тільки Бог і людина. Обое охоплюють собою світ. Прекрасна рівновага, що дається тільки сильним, кроком до безсмертя еси!

Війна. Сімнадцятий. Час української революції. Час, коли так часто було чути слово „Воля“, ще частіше „Кров“, а так зрідка „Честь“.

Не имовна радість живить серце Івана, радість, що він є учасником Великого Відродження.

„Україна переживає зараз не просто історичні часи, а часи епохальні. І не тим, що сталося в часи революції, а тим, що творилося й твориться зараз у народі треба оцінювати події. Гадаю, що на протязі цілої історії України цілий народ український до самої глибини народніх мас, не був так сильно заінтересований справою своєї державности. Тепер йому ясно як день, де чужі, а де свої“. (Нотатки з ві 1922).

Одеське громадянство швидко зорганізовується, створює Керівничий Комітет. Членом цього комітету і співредактором першої, повсталі по вибуху революції, часописі на Україні „Укр. Слово“, є Іван Липа,

Далі громадянство вибирає його на Комісара м. Одеси. Комісаром він є до V, 1918. Потім бере посаду лікарського інспектора м. Одеси.

В листопаді місто захоплюють гетьманці й денікінці, але він усе виконує свої обов'язки. Виставлений у Києві від партії самостійників на міністра ісповідань, др. Липа мусить вибирати або відносно спокійну лікарську працю, або певну небезпек організаційну працю на чолі

наново - сформованої сорокмілтонової Української Республіки.

Внутрішній голос каже йому:

„Коли ти почуваш на собі обов'язок і силу в огні революції творити наше велике діло іди!.. Усе ж життя ти дбав про велику справу, і як тепер коли вона кується, не підеш у ту вогневу кузню, знаю, будеш вічно незадоволений, вічно будеш каятися... (Утома).

І січня 1919 р. він виїхав з Одеси і не повернувся туди.

В Києві, яко міністр, він гаряче забрався до справи автокефалії й синоду української церкви.

Орієнтувався я швидко. Тому багато сприяв самий склад співробітників міністерства. Справа була поставлена широко. Почувалося, що тут справді робота в державному масштабі. Я скликав з'їзд єпископів з усієї України.. Я бачив як з наближенням большевиків до Києва єпископи були більше й більше неприхильні до автокефалії й синоду. А все ж таки синод склався; перше засідання відбулося і голова його єпископ Катеринославський Агапит приніс мені протокол першого засідання в той день, коли ми вже евакувалися". (Як я пішов у революцію).

Міністр Липа перебуває на своїм місці ще в двох міністерствах. Про нього, працю витою, рішучого і зимнокровного можна було сказати те, що він сам сказав за свого друга:

„Завжди рівний в поводженню з усіма. Його щира й правдива душа не мінялась й на високих посадах.

Він нічим не пишався, сам себе ні-

де не підвищував і ніде не принижчував других"... (М. Білінській).

Один з його співробітників уже з міністерства здоров'я так висловлюється за нього:

„Головна риса його характеру, яка кидається зразу в очі, це — його скромність і те, що він справу державну ставив вище всього і їй вірно служив..."

Крім того, різко виступала при праці в міністерстві його колегіальність — він завжди радився з нами — лікарями, що служили в міністерстві, а також з тими директорами департаментів, що вже доаший час були в міністерстві, а тому любив давати на розгляд Ради міністра й такі справи, які мав право вирішувати сам.

Відданий усею душею державній справі, небіжчик рішуче й гостро таврував вчинки тих службовців, які використовували своє службове становище на свої персональні цілі і користь". [Др. М. Равич. До характеристики д-ра Івана Липи].

Тим часом вихор революції пронісся перед очима усе нові образи, страшні своєю яскравістю. По бучних святах і парадах півтора-мільйонного війська на Софійській площі під кольною з староукраїнським тризубом, тисячі урядовців метушаться в столиці Богуна, що вся чепуриться садками, заглядаючи до Буга, далі темніс Кам'янець із зачарованою фортецею, що звісила над урвищами, нарешті чистенький Станіславів, куди Липа приїздить уже як приватна людина.

Отруївшись в горах диким вепром, він лежить три тижні тяжко хорий (V 1919), і відтоді часами відчуває себе недобре. Можливо на тім ґрунті і розвинулася його смертельна хворість.

Замість відпочинку в Косівському санаторію він достається до рук банди тимчасових окупантів Покуття, Румунів, ограбований ними блукає в горах і нарешті дістається знов до Камянця.

Там, працюючи у Всеукр. Нац. Раді над упарляментизуванням устрою У. Н. Р., рівночасно з зароблюванням лікарською практикою, він устигає написати серію військових оповідань, де скрізь центральною особою є Українець у рідній уніформі.

Чому такий зворот у літературі? Бо може, ніде як у тому беркутовському Камянецькому гнізді, найпрекраснішій хвилині укр. історії, не відчувалось так значіння і краси свого війська, найяскравішого виразника Нації.

— Арміє, арміє, арміє!..

Дзвонят ласкаво копита кіннотчиків, тріщать барабани над глухими кроками піхоти, тяжко брязкають гармати, гуркотять безконечні обози та... ударили поривисті оркестри і здригнулось серце козаچه в Полтаві, затріпотіло в Острозі, закипіло кровію над Кубань-річкою з одним вигуком:

— Арміє, арміє, арміє!..

Розмірено йдуть сірі пасма людей з настовбурченими багнетами, квітники списів, умаяних прапорцями, цвітуть на вулицях сел, сміються темні шлики до напруженого спокою далечин... Амбітні; клопітливі міста затаили свій віддих на мить, і враз убралися в барвистість, у вигуки радощів, у спокійну надію; засиплюючи їх, струнких, квітами привітливості, упоюючи їх, обеднаних, поглядом, що зветься „Гордість“, вкладаючи їм, сильним, нестерельні вінці, що салітає Довірря.

— Арміє, арміє, арміє!..

Гвардійці, гайдамаки сімнадцятого, барвисті Богдачівці, стрункі Усусуси, синьожупанники,

запорожці Натієва, босі полки девятнадцятого і інші, і інші...

Шум далеких походів, стогони гармат, слова про перемогу, про невпинне просування вперед...

Пожари сел, безконечні смерті, душні жорстокості, невилчима змученість душ...

За все од серця мужнього привіт Тобі, велика Націє в поході!

Але Київ не був взятий, і Львів не повернений,—надійшла осінь 19-го, зима 20-го, надійшли останні героїчні акти в боротьбі вже невеликого українського війська. Часи евакуації правдивих, коли під монотонний скрип колес, подібний до торохкотіння костей, люде хоч не плакали, але й дивитися вперед не могли.

Тарнів, жидівське місто, серед млявої природи Малопольщі. Місце найбільшої концентрації національної волі. Місце, де найбільш вірили всупереч безрадісному оточенню і підлому відношенню господарів.

Тут та, може, ще в таборах, де сиділо славне військо, знеможене безславним запллям, найяскравіше виявилось типове українське мовчазне почуття гордості, яке остільки сильне, що старається укрити себе рівнодушністю перед чужими нахабними очима. Щодня звязок з непокірною Україною, щодня працюють малі міністерства з окликом: „Не дайтеся, не дайтеся“! і мандрують малі громадки на Схід і приходять громадки зі Сходу.

Скликається перший од часів Директорії парламент, Рада Республіки. Іван Липа відкриває перше засідання привітанням українському війську.

Бучно відсятковується свято Тарасове, і промова Липи про Тарасовців звучить як молитва, як пророцтво.

„Народ наш доти не заспокоїться, поки не буде мати самостійної і вільної України“!

Утворюється перший український кабінет, одповідальний перед парламентом. Іван Липа в ньому міністром здоровля і праці переважно для еміграції й таборів.

А одночасно недоїдання й хвороби панують серед „Тарновських“ Українців. Не краще од них живе й їхній міністр,

„Становище наше, взагалі, як найгірше. Од великих і до малих — усі сидять без грошей і голодують.

Та як голодують! Обіцянки — цяцянки, а люди мруть з голоду.

Живу я гірше, ніж коли б то не було. Взагалі за ці три роки я все загубив, що надбав за старі часи. Зосталося саме здоровля, що вже по року ліквідується.

А втім надії не трачу. І якби довелось на ново вибрати млях, то тільки цей і взяв би“. (Лист до В. з 12 VI 1921).

Врешті, бачучи чим раз гірші умовини життя в Тарнові, знеможений тяжким двохмісяшнім тифом одинака сина, він дістає тимчасовий дозвіл на лікарську практику і оселяється в Винниках коло Львова.

III

Сни, дотикальця нашої істоти в темряві будучности, грали велику ролю в життю Івана Липи.

А в Винниках приснилась йому передчасно змерла, улюблена сестра.

„Перша ніч у Винниках з 1го по 2 мар. (1922). Приснилося: Я і ще хтось, ніби сестра Марта, нас усього двое, маємо вмирати, згинуть безслідно. Мені дуже було неприємно, що ми зникаємо з світу цілком безслідно, так неначе ми ніколи й не жили тут. Ані найменшого сліду. Усе зникає безслідно з нами, і не смерть, а оце булo найприкрішим для мене“ [Нотатки].

Дні кожного необлічені, але може час почити їх облічувати?

Його прекрасне високе чоло схиляється над рядками улюбленого вірша:

„Од одного царства нечисленого
До другого царства незміреного
Міст дугою зіп'явся;
На одному кінці лев уклався,
На другому — діти з смолоскипами,
І течуть тіні ріками
Через міст.

Ех, виорю небо орлами,
Засію поля самоцвітами,
Половлю всіх райських пташок,
А ступлю кр-к, —
Потемніє небо із орлами,
Потемніє поле з самоцвітами,
Стихне пісня моя,
Згасну я”.

А він так любив життя, так бажав створити його досконалішим. Чи ж не жах покинути його?

В деннику Передчуття накреслює слова:

„І чогось мені здається, що тринадцята дата буде щастити мені і що саме в цю дату я маю вмерти.

Скажуть: забобони. Так. Я людина реальної науки, ні в які чудеса, ні в які забобони не вірю. Але ж я глибоко пересвідчений в тому, що людина, ціла людскість, сливе нічого не знає з того, що робиться не тільки в безмежному космосі, а навіть на нашій земній кулі, бо навіть людина не знає ще саму себе. Уся світобудова захована в тайну, і в часи Гомера і зараз, як і через тисячу років люде стільки ж будуть знати ці тайни, як їх знали Асиріяне, Халдеї, або Атлантиди.. (Червень 1922, 13го дня. Нотатки).

Грізні струни звучать довкола, і замислилась Людина. Позаду нього рідні люде, рідне життя... Та чи ж справді рідні тепер йому, борцеві, люде, що покорилися?

„І не тільки моя хата — вже не моя, а весь край мені чужий! Там оселився Каїн, убійник свого брата і заганував із усім своїм хамським кодром... Людов свята вмерла й народилася звіряча жорстокість. Воля похована в тюрмах і лаврами завітчалась сваволя. Мило серця людяне жebraє в латах і злочин нахабний веде перед... Скристалізоване народом за часів волі життя п вернулося в аморфну масу. Добро і зло перемішалось як в осені падаючі листя. Весь край в полоні розбійників, з вічно кривавими руками. Смерть і тління повисли над ним... Когось загартовані борці вже поділяють

із ворогом хліб-сіль. Свята ненависть до нього погасла" (Кара).

Нові дні, може, й придуть, але чи для нього?

"Сьогодні не знаємо, що може бути завтра. Ще наша Земля знаходиться під планетою Марсом і всякі несподіванки можливі. (Лист до сина з 23 XII 1922).

"Я так само, як і Ви, як і всі розумні люде, маю повну рівновагу, реблю тут що можу і і дожидаю кращих днів.

І вони придуть.

Чи Я їх діжду, то инша справа, але я твердо знаю, що кращі дні придуть.

Як я не діжду їх, то инші діждуть! (Лист до швагра з 16 XI 1922).

Що ж довкола нього? Повіт. Сірий, анемічний Повіт з каламутними очима, що боїться заглядати в будуччину, що порпається тільки в призначеному для нього кутику життя і невидить тих, що вищі над щоденну мірку. Не одразу др. Липа найшов серед оточення хоч кількка людей, з якими він, що так любив товариство, міг заспокоїти душу.

"Не можу сказати, що до мене ставляться дуже прихильно; звичайно це не торкається хворого населення, яке, навпаки, дуже й дуже мене захвалює без різниці національності. Хто у мене раз побував, той уже застається моім пацієнтом і на далі (Лист до сина з 3 XII 1922).

Не легко було й працювати у Винниках. Крім дрібних причіпок адміністрації і різних креатур над емігрантом-лікарем завжди висів тягар непевности.

"Мені дає Міністерство Здоровля право на лікарську практику на пів року. По скінченню

цього, то право від мене відбирається старство пише, що практику мені забороняє, аж надійде з міністерства новий дозвіл. Як я вже не старався, але новий дозвіл завжди спізняється на $1\frac{1}{2}$ -2 місяці і в цей час я нужу світом і не маю права виконувати практики, бо ж мушу „в чужому домі хазяїна слухати“. За ці д а місяці, звичайчо, усі м о і пацієнти мене забувають, а по селах іде чутка, що уже мене тут нема. Отак кожного півроку $1\frac{1}{2}$ - 2 місяці я буваю безробітний. Коли ж приходить новий дозвіл, то починаю справу заново. Можете уявити, як се шкодить моему ділові. [Лист до А. Л. з 11/7 1923].

Мучать його шляхотну істоту.

„Нічого у Львові не добився, витратився“ і мусів ждати дозволу офіційного і не виконувати практики офіційно.

Откорував своїх знайомих „при“ закритих дверях” і взагалі за цей час стратив багато. Уже пішла чутка, що мене тут нема, що мене конфінували і т.п.. Можете собі уявити мій духовний стан при такій ситуації. Знервувався, знесилився... (Лист до В. Б. з 14 III 1923).

Не легка й лікарська праця без помішників у старшому віці.

„Тут на протязі двох годин я оживляв мертвонароджену дитину... Утомився так, що руки й ноги трусилися, а спина й доси болить од тої гімнастики. Але ж день удатний“. (Лист до сина з 27 XI 1922).

Яке ж було зовнішнє життя тої сильної, соняшної людини?

„Я живу самотно, не весело теж. Одна втіха, що читаю досхоchu, аж обридне... Здорвляю похвалитись не можу. Хоч і не болію, а

так якось розмяк, зледащів, запліснів. Взагалі' в житті моєму приемностей мало. Може це пояснюється просто втомою від життя і моїм „зрілим“ віком, може обставинами, до яких приходиться пристосовуватися, одкидати колишні свої звички й потреби, і жити так, як тут можна. Особливо відчуваю брак моря, до якого я так звик за все своє життя“. (Лист до О. Є. з X 1923).

Чи ж зігнувся Іван Липа під тягаром думки про знеславлений край, від надушливого оточення, нелегкої щоденности, потаємної роботи грізної хворости, чи упокорився? Ні.

В новелі „Кара“, [написаній в 1922], він жорстоко карає зневіреного за його зневіру. В інших творах того часу розпросторює крила радості і здіймається вгору. Творчість його двох останніх ліг має ціхи особливої молоді яскравості і мудрої теплоти. Казки й новелі того часу, мов цвітуть блакитним цвітом.

В липню 1922 з'являється його новеля „Утома“. Ця поема вражає своєю енергією в архітектониці, льогічною несподіванкою образів і думок, повязанням щоденности і тремтіння Серця Всесвіту. Пізнавши поему, душа завмирає, мов од владної ораторії, вся освітлена сполохами нашого часу.

Там автор звертається до омріяної жіночої постаті:

„Горе, горе!.. У нас так багато недоговореного. Нове життя дасть нам новий зміст. Ти побачиш мою духовну перемену, мій моральний зріст, моє поглиблене розуміння душі людської. Відчуєш нову силу любови моєї до тебе“...

Останній рік Іван Липа підготовляє свої твори до видання.

„Я писав більше чверть віку не за страх, а за совість, не ради слави, бо знав, що добро не скажуть, хиба випадково, писав не ради грошей, а лиш тому, що мав св.ї думки і ті думки хотілось сказати людям...

І от хотілося б ту запаковану в льохах духову продукцію витягти на світ 'білий, очей комусь ще знадобиться“ (Лист до В. Д. з 8, XI, 1923).

Збирає матер'яли до вшанування пам'яті д-ра Івана Луценка і мін. Михайла Білінського, двох своїх друзів, що поклали голови свої за Україну, один розстріляний в бою під Старо-Константиновим, другий зарубаний у Базарськім поході.

Болі, що мучать його истоту, перемагає мовчки, не каже про них нікому, ніхто не чув його стогону. Він, навіть, докладно не обслідував своєї хворости і гадає, що то є шлункова враза. Найважливіше для нього; дати синові змогу студіювати.

Зо працею, за плянами, [за листуванням] з любими йому людьми місяці ідуть непомітно. Раптом (небагато днів перед днем смерти) людина; що любила і творила життя, довідується, що в неї тяжкий рак шлунка і декількох органів.

Ніхто не помітив у ньому страху, навіть, і ті, хто бачив його щодня. Він пише листи, повні зичливости й любови, до блиських, до знайомих, не покидає справ літературних.

„Кали я був у Покійног (в неділю 11.XI) він уже почував себе дуже пагано й готувався у далеку дорогу. Але всеж таки, [прощаючись у вечорі не хотілося вірити, що за день Липа вже не житиме. Відвідини наші — я був разом

з проф. І. Шендриком — якось оживили хорого, підбадьорили його. В милій і сердечній розмові минали години, доктор силкувався навіть співати". [В. Дорошенко. Др. Іван Липа].

Швагрові ж своєму написав:

„Пишу Вам, я к м у щ и н і, що смер-ти не боїться, що бачив її на своєму віку до-сить. Я хорий, при тому так, що вряд чи я з то-го вийду. Як н а м о ю д у м к у життя мое розраховано хіба на кілька місяців. То ме-не абсолютно не турбує, лише прошу Вас про се не сповіщати нікому, надто Юрію, Марусі й взагалі нашим. У свій час то зробиться.

Далі пише про свої речі і, запропонувавши приїхати до себе, додає: „Усе це можуть чужі люди розтягнути, як би що зі мною трапилось... А між тим Юрію треба вчитися... Про його дбаю, а не про себе“. [Лист до швагра з 6 XI 1923].

Через тиждень по цьому листі тіло його спочило, а 15, XI, 1923 його поховано на гро-мадському цвинтарі в Винниках коло Львова.

Лице в труні було гарне і задумливе.

КОРАБЕЛЬ БУДУЧНОСТИ.

„Вірте в казку, що я утворив, так само, як колись і народ вірив в ті свої казки, що дійшли до нас з глибин віків“. [Мої думки].

Не вловити промінів душі людської в лукаві сіті слів, але нехай ці уривчасті думки про Івана Липу збудять охоту в інших душах прийти і пізнати Його!

Незичерпано багато буде до пізнання, бо душа ся була подібна до душі народу, що її видав. У найвиразнішому вислові своєму вона була завжди оточена недоговореністю могутньою.

Много искряно тремтить истота людська в пориві з тим птахом, що вказує нам дорогу до країни світлої творчости. Птах той зродився з попелу тіла, спаленого в прекрасному житті, то — Фенікс, птах Невянучої Молодості.

Яко людина, Іван Липа не був подібний до більшости українських діячів, що не зостануться молодими в уяві нащадків. Брак енергії, жвавості, брак стремління відгадати будучину, цим самим її покоряючи, творить дивний стан в історії нашого суспільства: події йдуть своїм кроком, ніким не передбачені, творяться прекрасні діла, творяться огидні злочини, творяться с а м і, і навіть люде, що виконують їх, не несуть за це відповідальности, ховаючи своєю безсилють у балакучій, безгрунтовній ідеалістичності.

Лице ж Його було завжди звернено в будучину і тому могло творити сучасність. Сучасність Нації і Людскости.

Творчість була навіть у буденному життю. Він був у важний до життя і все повинно було тішити його своєю пристосованістю, закінченістю в собі.

Найбільшою вадою творчої людини є недодуманість, і багато на неї хорує. Роблять аби як, тоді, коли, поглибивши завдання, можна створити велику сильну річ. Продуманість повинна бути у кожній дрібниці і з неї пізнати велич людини.

Це впливає з того, що все повинно бути кращим, з оптимізму істоти творця.

„Хвилюватися, звичайно, дозволяється людині, поки вона жива. Та се не єсть щось надзвичайне. Людина розумна з кожного найприкрішого становища мусить знайти вихід. От я й шукаю і стремлю до того і надіюся, що чим далі, тим буде краше.

І мені, і тобі, і всім нам. [Лист до сина з 27 XII 1922].

„Я ніколи не був меланхоліком, навпаки завжди невиправимим оптимистом. Може мені й пошкодило в житті, а, може, в тому і вся сила моя, — те, що я ще живу, що ще можу працювати, що ще надіюся й люблю... (Лист до сина з 14 XII 1922).

Оптимізм духа зв'язаний з оптимізмом тіла, гармонійне життя тіла — з гармонійним життям духа, — Івана Липи, що так любив медицину, „науку найцікавішу за всі“, висіє цінне й оберігає здоровля в людях і собі, бо „здорова людина уже тим щаслива, що здорова, уже тим має успіхи; ну, а щастя, на мою дум-

ку, залежить від розуму людини і її, сказати б, чутлості, інтуїції. [Лист до сина з 7, X, 1922].

Радісна увага до довколішнього, до людей, сполучена з здоровлям внутрішнім і зовнішнім. давала йому щасливе м и с т е ц т в о ж и т т я.

„Треба бути мудрим. Мудрий та спокійний завжди може знайти вихід із самих тяжких обставин. Вам бажаю рівноваги і... мудрости“. (Лист до В. з 12 VI 1921).

Хоч Іван Липа глибоко відчував життя так його вчила медицина, але в самій нації він бачив тільки браму до загадкової, незнаности, до будучої людини.

„Можливо, що для вас і нема нічого таємного, нерозгаданого... Ну, а для мене ще загорнене в тайну. І в першу чергу сама людина. Вона довго ще буде загадкою.

Колись наука визнавала тільки п'ять органів чуття, а от я назову й шостий — інтуїція. Правда, це передчуття не всім надане, але розвинене в багатьох чулих особ. Так само, мабуть, в м відомо, що індійські маги можуть по своїй волі керувати серцевою роботою, нервовим укладом, або зменьшати приплив крові до якого будь органу або місця. От маєте вже й сьоме чуття — якусь регуляцію... Пройдуть ще тисячоліття і з сурової сучасної людини утвориться істота, що буде, як бог, могутня й вічна.

Пророки, генії, ясновидці, навіть, медіуми — усе ж це й досі тайна для нас... (Мій Ведмедик).

Його чекання на будучу людину має в собі щось релігійного. Безрелігійним він не міг бути, бо безрелігійність є одна з постатей

духового ліниства. Ні, глибока була душа Його і в ній містилося те, що можна окреслювати різними релігійними і філософічними системами.

Віра в Будучого наповнює його твори і надає їм дивну форму. Се не — безсилість, не м'яккість, не жіночість. Навпаки, багато суворости є в його коротких реченнях. Суворість для самої творчости. Не дзвони-передзвони, не розмахи пензля з важкими фарбами, а о п о в і д ь. Се вирізбленість, єдине бажання оповісти. Не оглядатися на дрібниці довкола, а поставити очі в одну далеку зорю, і поволі, ніби розріжнено, оповідати, що бачиться. Се — ясн о в и д і н н я. Се — сон самий з його дивним складом, з його дивним темпом, незримиими фарбами, беззвучною музикою. — Велитенська чистодушність стилю. Сі „і от“, „тоді“, „і він зробив, і він почав“ — се простота не до наслідування, дивна с о н н а м о л и т в а. І це у сні, цьому може ідеалові мистецтва, так просто говорить дійсність. Мала подробиця: слова „буденні“, як — „гіологічний тунель, процес“ — не разять нас, як у сні часто буває. Дрібязкова плиткість виразу тільки підкреслює одважність творця, що творив усе довкола себе наново. Так, сном є твори Івана Липи, і с н о м п р о Б у д у ч н і с т ь!

Корабель Будучности пропливає над нами, де Дух — керманичем, і де мандрівка — все-світ.

Нове людство показує Він нам. Глядімо!..

„Люде — це світова цвіль — покинули боротьбу за плотські втіхи, почали вдивлятися в зоряне небо, безмірне й безкрає, чудодійне й загадкове, для них — вічно однакове. Часка

Духу Всевіту втілилася в людей — то розливалася в народніх масах, то скуплювалася в окремих особах, яких тоді звали Непереможцями, Геніями, Пророками.

Люде почали розвивати в собі велич духа, самі робилися як духи і втілили в себе найбільший розцвіт всевітньої організації — Свідомість.

І тоді зрозуміли Вічність". (Дух Все-віту).

Піднесімо голову вище!..

СПИС ТВОРІВ.

З авданням фаховців буде видати повну бібліографію творів Івана Липи в відповіднім науковім опрацюванні. Поки ж цього нема, сей спис буде мати цінну яко перша спроба сполучити данні про літературну продукцію Українського письменника.

П с е в д о н і м и. „Мої псевдоніми: Петро Шелест, Мих. Міщанин, М. М., Мих. Житецький, Іван Степовик, Марнієнко, Тонкошкур і багато дрібниць підписано ріжними ініціалами“.

П р о І в а н а Л и п у. — Укр. Муза. Іван Липа (життепис) ст. 824. — Життя та знання. кн. 3. 1924. Г. Коваленко. На рідній ниві (Про лікаря Івана Липу). — Літ.-Наук.-Вістник. Ч. 1, 1924. В. Дорошенко. Др. Іван Липа. — Молода Україна ч. 24. 1923. В. Завадська. Іван Липа. — Діло, 16, XI, 1923. В. Дорошенко. Др. Іван Липа. —

Діло, 1893 ч. 80 і ч. 151; Народ, 1893 ст. 92, ст. 126, ст. 171, ст. 214, ст. 293. (З приводу арештів і програму Торасівців).

Українська Думка. Львів. 12 X 1920. Справа конституції У. Н. Р..

Діло, 18 XI 1923; Заграда, 1, XII, 1923; Укр. Слово, 18, XI, 1923; Наш прапор 16, XI і 18, XI, 1923; Новий час 18, XI і 22 XI 1923; Дзвін, 24, XI, 1923; — Nowa reforma, Kraków, XI, 1923.

Рецензії і згадки в ріжних виданнях.

Д р у к о в а н е: 1) К р а с н е п и с ь м е н с т в о. — Так минали століття. Л. Н. В. ХХІХ. — Турки. 8 над хмар і з долин 1903. — Сім братів

Л. Н. В. VIII. — За правдою. З неволі 1908 р. і в-ві „Нар. Стяг“. — По щастя. Неділя 1912 ч. 2. — Зелена Сукня. Л. Н. В. XXII. — Прохожалий Л. Н. В. XI. — Він умірав. За красою. 1905. — Дух Всесвіту. Укр. Хата. 1911. — Діти од сонця. Укр. Хата. 913. — До пятого коліна. Будуччина. 1909. — Живі свідки. Л. Н. В. XXIII — Вона не вмірає. Нова Громада 1906, ч. 2. — Сріляють скрізь. Укр. Хата. 1921 ч. 3. — А хата горить. Укр. Хата. 1911 ч. 3. — Чорна Мара. Перестиглий овоч. кал. „Дніпро“ на 1922. — Кара. Л. Н. В. 1923, ч. 8. — Жах. Укр. Хата. 1914, кн. 5. — Чужа жіяка. Л. Н. В. XVI. — З нового світу. Шлях, 1918, і окремою відбиткою. — Утома. Л. Н. В. 1922, ч. 3. — Де ж Сонце. Укр. Хата, 1911, ч. 3. — Черепаха. Укр. Хата, 19, ч. . — Мати. Шлях, 1918. — Марусі Загірній. Будучність, 1909, ч. 6-7. — Притча. Укр. Хата 1911. — Сирітка. Молода Україна 1923 ч. 22. — Геній. Л. Н. В. 1924, ч. 2. — Везсмертний. Л. Н. В. 1924, ч. 2. — Зорі. Степ. Одеса. 1916.

— Або воля, або смерть. Кал. „Просвіти“ на 1923. — Батько. Нова Думка, 1920 ч. 1-2. — Пастка. По людському. Непорозуміння. Перемога (всі в „Україні“. Камянець 1919). — Порятували [?]. — Нозі Хрести. Життя та Знання 1913, і окремою книжкою. — Туман. Л. Н. В. XXVIII. Казкові втіхи. Світло. 1910 кн. 7. — Море роз'єднало. Л. Н. В. XI. — Убили. Життя та знання, 1914, кн. 1. — Розвідка. Кал. „Дніпро“ на 1914. — Гомін по діброві. Дзвінок 1911-12. — Юрасів сад. Дзв. 1911. — Колесо життя Укр. Хата. 1909. — Орел Промісний. Станисл. 1920. — Трицарство, Стан. 1922 — Лада Прекрасна, кал. „Бистриці“ на 1924. Варіант Одеса—1918. Веселий Чоловік, кал. „Бистриці“ на 1921. — Казка. Дзвінок. 1911. — Юрасів сон. Дзв. 1910. — Лихвар. Світ Дитини. 1922. Переклад з Лермонтова: Парус. Вязень. З Надсона. До Е. Г. Л. Н. В., XI. — Мій край. Люблю людей. Суд визволеного краю. Л. Н. В.

XII. — З поезії Петра Шелеста, Л. Н. В. XXVI. — Марселєза. Під Україна Єднаймоє прапор! Одеса. 1917. — У камеру № 5, № 3. У чужині. У ночі. Дорогою, зб. „У неволі“ 1908. — Жаби, (з Гете). Л. Н. В. 1902 кн. 6. — В тюрмі. Правда 1894. — У ночі. Думка. Вітрило. Правда 1896. — Поезії в ант. „Укр. Муза“ ст. 824. — Брехайло та Помагайло. Зеркало 1893 ч. 5 (?). — Тяжке життя. Поступ. ч. 2 1924.

2) С п о г а д и. — Памяти Насті Грінченкової. Укр. Хата 1909. — У батька Тараса в гостині. Зоря 1892. — Могила Ст. Руданського, 3. 1892. — Теперішній стан Тарасової Могили, 3. 1892. — Матеріяли до життєпису О. Кореуна [199] 3. 1892. — О. Потєбня, 3. 1892. — Олексій Плющ, [життєпис]. Укр. Муза, ст. 1045. — Ессе Ното. [Про Б. Грінченка], Укр. Хата, 1910. — Лист до редактора. Життя та Знання 1913 кн. 4.

3) Р е ц е н з і ї, к р и т и к а, с т а т т і. — Книжка й автор. Л. Н. В. XIII. — Медичні летючі картки, Л. Н. В. XIII. — Страшний ворог. (Книжка про горілку) Л. Н. В. IX. — В. Гнатюк. Народні казки. Укр. X. 1913. — Наша повість. Укр. X. 1912, кн. 2. — Тарас Бульба, пер. М. Уманця. Укр. X. 1910. — Унів, бібліотека, ч. ч. 1-8. Укр. X. 1910. И. Биков. Ив. Манжура. Укр. X. 1910. — Л. Мартович. Войт. М. Загіртя. Страшний ворог. Л. Н. Бродскій. К Воле. (всі в Укр. X. 1911). — Галина Журба. З життя. Укр. X. 1909. — Олексій Плющ. Укр. X. 1909. — Profession de foi молодих Українців. Правда. 1893. — Іван Манжура. Укр. X. 1909. Діточа бібліотека X і XI 1923. Нова Україна. — Україна говорить. Вістн. Одеса ч. 2. 1906. — Хворі душі в Кобзарі Т. Шевченна. Життя та Знання, 1914, кн. 3. — Тарасівці. Письмо з Просвіти. 1922 ч. 11-12.

Статті в одеських (1917-18), кам'янецьких (1919) газетах. Статті з психопатології, популяризації туберкульозу, холєри, про алкоголізм.

4) Д о п и с и. — Нові царські самодури. Народ.

1890 ч. 24. — Ще центр і окраїни. Укр. театр у Полтавщині. Л. Н. В. XIV. — Нар. дїм ім. Гоголя. Л. Н. В. II. — Після свобод в Одесі. Шершень, 1906, ч. 6. — З України. Буковина, 1892, ч. 20. — Ідеали й політика. Сапрофіти. Великор. партія. Істинно-нар. демократи. Робота „на кресах“. (Дїло, 1907: 7 II, 15 VI, 18 XI, 20 VI, 29 VI, 6 VII). — Дописи під ріжними заголовками (Дїло 1908: 17 III, 19 III, 9 IV, 11 IV, 28 VII, 3 VIII, 7 XI, 12 XII).

Багато дописів до „Дїла“ і Л. Н. В.

Р у к о п и с и. Новелі, казки, поезії в прозі, поезії. Спогади, матеріяли, нотатки. Шляни й нариси праць.

ГОЛОСИ ДОВКОЛА.

Дивне весілля грають... Молода ще не прийшла, молодий ще не убраний, а музики потихеньку пригравують, і гості маломовні сгавлять деревце весільне. Од шепоту їх ласковосго срібляться віти, лагідні погляди їхні овивають галузки в серпанок, — пишно завітчала любов чиста останнє деревце остиннього весілля!

Гості прийшли: друзі вмерлі. Сняться Іванові Липі його батьки, сняться його друзі, що загинули. Приходять лагідні, веселі молоді і манять до себе...

„Сьогодні я ввісні бачив Михайла Івановича Білінського. Був я на якомусь великому зібранню і там од когось чую: „Чи ви бачили Михайла Івановича?“ — Де, коли? — „Та тут він. Ось тільки що я з ним вітався“. Я кинувся шукати в натовпі, тут у залі і в коритарах. І всі кажуть, кого питав: „от зараз тут був“. Захожу знову в залю аж на перед. Заля велика, рядами стоять лави, так, ніби се театр, або велика аудиторія. Публіка сидить і стоїть, шукаю очима Михайла Івановича і от бачу сидить він з правого боку на самій задній лаві. Проходом правим поспішаю до його. Він з кимсь веде розмову. Коли побачив, що я йду до нього, скочив і побіг мені на зустріч. І в тому я вже пізнав Михайла Івановича. Зустрілися, почали

цілуватися. Господи! як же ми цілувалися, довго й міцно. Здається в життю своєму я ще ні з ким так не цілувався. І от я почув у душі, що тягар самогности спав із мене. Так ясно це почув. Я так радів, що Михайло Іванович таки живий, не вбитий більшовиками, що ми знову житимемо вкупі, як то було три роки на еміграції й у часи нашої боротьби, що разом знову будемо боротися і за ідею нашу і за власне існування". (1922, VI, 15. Нотатки)

Сняться йому лагідні голоси, знайомі й незначні! Голоси вищих сил кличуть його... Чи ж маю йти?

„На 12/V 23. Снилось: Ждав якоїсь черги на прийомі. Людей багато. Моя черга ще дуже не швидко. То мені не подобається. Але от мене беруть і ведуть, бо звідкілясь наказно. Я швидко не йду, а краще лечу все вгору по якихось сходах. Минаю спершу простих людей, далі поважних і заслужених, людей великих і всі заздрять мене й сумуючи дожидають своєї черги. Я лечу все вище і так мені приємно. Нарешті підлітаю до янголів, що стоять уже перед самим отвором до якоїсь ляди. Янголи аж заплакали з горя, що я маю зайти туди раніше від них, бо я покликаний поза чергою до Бога. І отсе вступаю до Бога і прокидаюся, не побачивши який він єсть. Дуже приємно було летіти по сходах угору! (Нотатки).

Усміхнене лице людини новим світлом загоряється. Хоч уста нічого не кажуть нікому, але тривога охоплює рідних і близьких.

Лист за листом пише дружина: Чи Тобі добре, чи ти не хорий?

Бабуся кривна іздалеку бачить, що вже сяє деревце останнього весілля і от-от вийде молода, і тяжко заграють музики.

„Мама стала старенька, старенька.

Перед Івасиною смертею за місяць все плакала без видимих причин, а коли дістала звістку, ніби заспокоїлась. Каже: „я знала, що щось має бути!“

Тут всі вражені дуже [з листів]. Тяжко синові і майже напередодні бачиться йому. „11, XI снилося. Я підхожу до переїзду двоторової колії. За мною, за спиною ще люде. По другий бік осіння мла і Тато виходить. Тато пізнав мене і з підбадьоруючою усмішкою, роблячи незаметні радісні рухи, мов би перед обіймами любимого, іде до мене. Побачив, що зправа летить експрес і перейшов тор, уважаючи на потяг. А я бачу ще другий зліва—і жах, що немає ні рухів ні мислі, на одну мільйонну секунди охопив мене, але вже потяги з гуркотом зустрілися на тім переїзді, і один по одному перебігають вагони“. (Нотатки Юр. Л.).

От загреміло слово: „Спочило тіло мужа боротьби і світла!“

Розкотилися вістки довкола, збуджуючи серця на смуток, затьмарюючи очі болем, затискаючи уста близьким міцно, міцно...

„В похороні д-ра Липи, що відбувся дуже величаво, взяли участь представники наших культурних і політичних організацій. В численних промовах віддано честь борцеві за народню справу; безлч цвітів, якими засипано труну, була доказом, що прийшлося йому спочити між своїми на рідній землі“ (Новий Час, 22 XI 1923).

О, в нас уміють віддати хвалу своїм творцям життя! І на довго.

Ва могили наші, могили кохані, хай вас Бог хоронить, бо на Україні нема кому більше вас хоронити. Пси вас риють, товар вас топче...

Не вірять Українці нікому, а найбільше со-

бі самим. Хиба умре людина, аж тоді не боять-ся хвалу їй віддати.

А тоді багато вірного напишуть.

„Він був оден з тих номногих, які вмють не тільки з гідністю жити, але і з гідністю вмирати. Мовчки, без галасу, без такої частої в нас несмачної автореклями робив він тяжку працю свого життя, уперто і консекветно в великім, так само як і в малім, Мовчки і без нарікань зносив підлу долю вигнанця, не пеняжучись і числювь лише на власні, на жаль уже надірвані сили. Відважно, спокійно й самітно прийняв він смерть.

За молоду був оден з перших, що мріяли про те велике, якого свідками довелось бути нашому поколіню. А коли воно пришло, віддав він йому цілого себе, аби впасти на тім довгім шляху, яким іде до своєї Голгофи і до свого воскресення нації. (Заграва 1 XII 1923).

„Невеличкого росту, кремезний блондн, з голеним розумним обличем, говорив завсігди привітно і широ.

Часте на устах його був лагідний усміх і в очах світилася доброта...

В суспільстві завсігди спокійний, доброзичливий, був він радий прислужитися кождому, чим міг, і то дуже делікатним способом.

Був він також знаменитим лікарем і надзвичайно совісно ставився до хорих. Уся Одеська біднога любила його й сміливо зверталася, знсючи, що в усяку пору лікар піде до найбіднішої хати...

Був він великим патріотом, усім життем своїм багато прислужився Рідному Краєві і ще иншим указував добрі шляхи. Особливу ж увагу звертав на молоде покоління, стараючись витворити в ньому національну свідомість...

Багато втратили Українці з його смертю!"
(В. Завадська. Іван Липа. Мол. Укр. ст. 24).

Відгукнулися й малі читачі Івана Липи.
Один з них написав в Одесі сі незграбні й
сердечні рядки:

„П а м я т и І в а н а Л и п и.

І Ти, великий діячу Вкраїни,
Пішов шляхом всіх діячів.
Ти був борцем в своїй країні,
Тепер лиш славу залишив.
Й твоя є крапля крові
В бажаній вільности всіма,
Хоч завжди вам були готові
Кайдани... смерть... тюрма...
Тепер Ти вмер, але незовсім:
Душа Троя витатиме сред нас,
Поки на небі сонце сходить,
Поки Український дух не згас!"

На В. Україні літературні гуртки молоді
студіюють творчість Ів. Липи. „Вони були за-
чаровані й особою письменника-діяча й людини
і особливо захопилися красою „Острівів“. (3
листа учасника з 6, II 1924).

Слова знайомих словнені смутком і пошаною до
Українця, що творив і боровся.

„Яка шкода, яка велика втрата для Укра-
їни, що він відійшов від нас... Перебув стільки
лиха, стільки моральних мук... Убуває такий
невтомний робітник, стигне рука, що сіяла зо-
лоті слова, холоне серце, що жило й билося
думкою про працю на своїй землі для свого
народу..."

Чую: Ви задумете видання творів батька

й біографії його. Це вельми похвальна й бажана річ! Хай живугь його думки, ідеї, коли не стало його самого"... [Лист Ол. 7 I 1924].

„Підноситься ще одна могила-маяк, що світитиме сучасному й псслідуочим поколінням, в темряві насунувшої ночі освітлюючи великий тернистий шлях до вільної мате, і—України. (Дзв'н 24 XI 1923).

Смуток Українців складає Іванові Липі вінці подяки, а смуток Людини над Людинсю вбірає могилу його квітами чистих споминів і шляхотної печалі.

„Не стало в нас не тільки одним визначним діячем менше, — не стало л ю д и н и визначної, в повнім того слова значінню: чистої, характерної, вірної кращим ідеалам людськості, твердої в св'їх переконаннях, виданої рідному краю, повної діяльності, повної любови до людей, а заразом скромної що до себе самої“. (В. Дорошенко Др. Івач Липа).

Задумливо мудро звучать слова старого побратима Івана Липи:

„Ніколи я не був сподівався, що мій найдорожчий побратим Іван, такий дєбелий і кременезний, яким я його бачив на від'їзді, попередить мене в подорожі до країн, де жене свої води Нірвана.

Невимовний жаль за ним, а властиво не за ним — бо ж безглуздя жалкувати за самим нечувственим мерцем, але за тим Генієм, який перебував у ньому і міг ще перебувати, за тим інтуїтивним і екстуйтивним джерелом думок і почувань, яке містилося в йому — мов розпеченими кліщами стис моє трудне серце на звістку про його для мене наглу смерть.

„Просиш, небораче, щоби-м зараз напи-

сав за нього хоч пару слів, а заразом подаеш програм не на пару слів, але на спору статтю. Тай те — хіба ж небіжчик Іван така дрібонька особистість, щоб згадки про нього можна було змістити в парі теплих слів?!!

Листи до сина повні любови до Батька.

„Ваш Тато, це ж рідка людина була і знати Його, значить полюбити і поважати. Господи, людина такої міцної волі“...

„Гостро відчула біль вся моя родина, втративши в особі Вашого батька свого найкращого приятеля і я, особисто, людину до якої стосувався з великою повагою, як до борця, що йшов, не звертаючи до наміченої мети“.

„Його чиста і чесна душа буде вітати над Вами й жити з Вами і се буде Вам втіхою“.

„Всякі слова потіхи ялові й банальні в тих випадках, волю не казати нічого, але тільки втриматися не можу, аби не сказати, що ти, Юрію, можеш бути гордим зі свого батька. Не один пуд солі зів я з Ним, знав Його добре, отже маю право то казати“.

З глибокою вірою гооврять про Нього люде близькі Йому.

„Образ Івася в уяві моїй оточений авреолом таким ясным, таким високим! Згадую про нього з якоюсь побожністю. Так, рідко люде лишють по собі таку світлу память...“

Так, на вигляд він багато суворіший, а в дійсности то була дуже чула, ніжна і горда душа. Нехай йому пухом буде земля!“

„Я собі уявляю Його таким лагідним, таким високим духом, що низько, низько схилиюся перед духом Його!“

„Він був такою великою моральною силою, що тільки загубивши її, ми можемо зясувати

собі, що ми втратили кого поховали!
Образ Його нехай ясніє в душах наших і стоїт перед нами, як ідеал, до якого ми повинні стреміти“.

Шумлять душі людські, як дуби, розгиллившись в погоні за світлом і кажуть до темряви: — Неправда! —

І диво! З юрби темних дівчат, що звуться Риданнями, і глухих юнаків, що мають на чолах знаки Роспачу, чути голоси „Розступіться!“

По квітах Подяки і Віри тяжко котиться колісниця Смерти, запряжена шаленими кіньми. Але хто керує ними?

Далеко зосталась, плачучи од безсилости. полохлива Смерть — і Він знов Юнак і знов Прекрасний, сповнений ще більшим світлом пролітає над нами, вимовляючи гучно:

„Я бачив смерть і почував її тлінний подих... І я не вмер, як усі, хто її побачить“. (Острови Самотности).

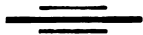
ВІНОК СИНІВСЬКИЙ.

Шляхотную голівку мого
Тата
Укрийте поцілунками тро-
янд
І в рученьки його вкладі-
те берла
Од трьох світів, сотворе-
них сукувітно:
Золотохвильних теплих
нив південних,
Високих гір, веселошум-
них гір,
І моря, моря, що буває вічно.

Мій Батеньку, творіте
службу Божу,
З життям людським довіч-
но будьте злиті,
Немов шумні вітри, що ли-
нуть без спочину,
Немов грімучі води, вист-
рілені в далеч.
Мов соняшні удари, розви-
вайте землі,
Душе великая в незмінно-
му пориві!

Оглав

Світильник Неугасимий	—	4
Життя, як казка	—	6
Корабель Будучности	—	37
Спис творів	— —	42
Голоси довкола	—	46
Вінок синівський	—	54

Друкарські помилки.

Стор.	з гор.	з низ.	Надруковано.	Треба.
8	"	6	н й	ній
11	"	1	любли	любили
12	16	"	ня	на
12	19	"	Нанот	Жанот
13	11	"	зір'ясний	зір'ясний
14	5	"	легальпох	легальних
21	11	"	вступ е	вступає
21	17	"	й го	його
23	"	1	св еї	своєї
23	"	2	св іх	своїх
24	9	"	Не имовна	Невимовна
24	13	"	е охальні	епохальні
25	"	5	св ого	свого
25	"	2	носад х	посадах
26	13	"	доаший	довший
33	7	"	д а	два
33	"	16	п шла	пішла
39	"	13	в м	вам
40	"	1	часска	частка
49	4	"	номногих	немногих
49	10	"	пенижуючись	понижуючись
49	11	"	числюби	числючи
49	"	15	утах	устах
49	"	7	знсіючи	знаючи
51	16	"	іде лам	ідеалам
52	"	14	гооврять	говорять
53	3	"	стоїт	стоїть

